

Süper Ekslibris

Doç. Hatice Öz Pektaş

Işık Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Görsel İletişim Tasarımı Bölümü
haticeoz@haticeoz.com

Makalenin tamamı
30 Ocak 2017’de kabul edildi

Özet

Matbanın icadıyla kitapların çoğaltılabilmesiyle bir aidiyet ihtiyacı olarak ortaya çıkan ekslibrisin kitap cildi üzerine damga ile uygulanan bir türü olan süper ekslibris günümüzde aktif olarak kullanılmasa da 19. yüzyıl sonlarına kadar yapımına devam edilmiştir. Süper ekslibris, “supralibros” kitap cildine kitabın sahibinin adının, armasının, ad soyadının ilk harflerinin veya monogramının damgalanmasıdır. Kişisel ciltleme olarak da kullanılabilir. Araştırmada süper ekslibrisin ortaya çıkışı, uygulamaları, estetik niteliği, teknikleri ve koleksiyonerliği incelenerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: ekslibris, süper ekslibris, armalı kapaklar, kişisel kütüphane, kişisel ciltleme

Giriş

Eskiden beri, insanlar metinlerin sahiplenilmesini çeşitli işaretlerle belirtmişlerdir. “Ekslibris, günümüzde kitap sevenlerin kitaplarının iç kapaklarına yapıştırdıkları üzerinde ekslibris yazısı ve kitap sahibinin (yazarın değil) adının bulunduğu ve üzerinde değişik konularda resimlemelerin (illüstrasyonun) yer aldığı bir yapıttır” (Pektaş, 2014:11). “Ekslibris bilindiği gibi kitabın mülkiyetinin kime ait olduğunu gösteren ve içerisinde ekliris yazısı ile birlikte ait olduğu kişinin adında yazıldığı bir grafik tasarım ürünüdür” (Keş, 2016:112)

Süper Ekslibris, Ortaya Çıkışı ve Özellikleri

Klaus Rödel’e göre exlibris, hemen hemen basılı kitapla aynı zamanda kitabın korunması ve süsleme olmak üzere iki amaçla ortaya çıkmıştır. Ekslibris, kitabın ait olduğu kişiyi ödünç alana etkili bir şekilde hatırlatmaktır. Rafta tutulan ödünç bir kitabın geri gönderilmesi uzun bir zaman alabilir (Rödel, 2002:17). Ekslibris bir kitaba yapıştırılan bir etiket; cilt üzerine uygulanan damga; ya da kitap dış cildine damgalanmış heraldik motifler olan süper ekslibris olarak çeşitli şekillerde olabilir. (http://www.abdn.ac.uk/historic/Collection_highlight_archives_jano7.shtml)

113 —

Görüntü 1: 1772 Salzburg başpiskoposu Kont Hieronymus von Colloredo’nun arması olan süper ekslibrisli kitap cildi.

Görüntü 2: Napolyon Bonapart’ın kütüphanesinden super ekslibrisli kitaplar

Görüntü 3: Ad soyad ilk harflerinden oluşan süper ekslibris

Görüntü 4: Kapak içine damgalanmış süper ekslibris

Görüntü 5: İsmi ilk harfleri ve soyadın yazılı olduğu armalı süper ekslibris

Kitabın sahibi adını kitaba yazabilir ancak kitaba yapıştırılmış sanatsal bir ekslibris kitabın değerli olduğunu daha iyi ifade eder. Dolayısıyla, 15. ve 16. yüzyıllardan kalma ilk ekslibrisler soylular ve Kilise için ve ünlü sivil hümanistler (örneğin, Willibald Pirckheimer) ve tacirler için tasarlanmıştır. Albrecht Dürer, Barthel Beham, Hans Sebald Behan, Virgil Solis, Jost Amman, Hans Baldung Grün, Lucas Cranach ve Hnas Holbein'in o zamanlarını en ünlü sanatçıları, "elle renklendirilmiş" ahşap kaplamalarla yapılmış muhteşem ekslibrisler tasarlamışlardır (Rödel, 2002:18). Gutenberg tarafından icat edilen harekeli hurufat, basılı kitapların artmasını ve çeşitli kamu ve özel kitap koleksiyonlarının oluşmasını sağlamıştır. Bu kitapların bir çoğunun aidiyet belirten ekslibris veya süper ekslibrisleri vardır. Günümüzde çoğunlukla kitabın kendisinden daha pahalı olan bu süper ekslibrisler nadiren bulunur.

Kişisel sahiplik işaretleri kitap ciltlerine uygulandığında genel olarak süper ekslibris olarak bilinirler. Ciltlere genelde damgalanmış bulunan diğer mülkiyet işaretleri sahibinin adı, harfleri, monogramları veya bunların bazı kombinasyonlarıdır. (http://privatelibrary.typepad.com/the_private_library/2010/10/in-search-of-supralibros-at-the-private-library.html)

Süper ekslibris, "supralibros" kitap cildine kitabın sahibinin adının, armasının, ad soyadının ilk harflerinin veya monogramının damgalanmasıdır. Kişisel ciltleme olarak da kullanılabilir (<http://bindings.lib.ua.edu/glossary3.html>). Süper ekslibris bir kitabın mülkiyetini gösteren bir arma veya monogramdır. Bir kitabın içine yapılan mühür veya ekslibristen farklı olarak, süper ekslibris çoğunlukla bir kitabın üst kapağında, bazen de arka kapağında olur. Ayrıca kitabın sırtında da küçük bir süper ekslibris olabilir.

Tıpkı ekslibris gibi süper ekslibris de kitabın sahibinin bir ifadesidir. Bir aidiyet sembolü olarak özel olarak tasarlanır. İlk super ekslibris, ilk büyük kişisel kütüphanelerin kurulduğu Rönesans döneminde kullanılmıştır. Ünlü kütüphaneciler ve Jean Grolier gibi koleksiyoncular, kitaplarında süper ekslibrisler kullanmışlardır. Ve süper ekslibrisi olan kitapların koleksiyon değeri daha yüksek olmuştur. (<https://en.wikipedia.org/wiki/Supralibros>) Sıklıkla karşılaşılan bir süper ekslibris türü, okul ödül ciltlemeleridir; özellikle yetenekli bir öğrenciye verilir, deri ile bağlanır ve ödül alan okulun arması damgalanmış olur. 18. yüzyıldan sonra süper ekslibris düşüşe geçmiştir, ancak super ekslibrisli okul ödül ciltlemeleri 20. yüzyıla kadar kullanılmaya devam etmiştir.

Süper ekslibris, özellikle Fransa, İngiltere, İtalya ve İspanya gibi ülkelerde oldukça popüler olmuştur. Bu işaretleri kumaş ciltlemenin bir parçası olarak elle işlenebilir veya altın yaprak ile de damgalanabilir.

Elbette, ekslibriste olduğu gibi, süper ekslibris de o kitabın, süper ekslibris sahibinde kalmasını garanti etmez. Süper ekslibris kalıbını elinde bulunduran kişiler, o kişiye ait olmayan kitaplar için de bu süper ekslibrisi kullanabilirler (http://privatelibrary.typepad.com/the_private_library/2010/10/in-search-of-supralibros-at-the-private-library.html)

Süper ekslibris koleksiyonculuğu değiş tokuş olmaksızın çoğunlukla satın alınarak genişletilmektedir. Bilinen en büyük süper ekslibris koleksiyonu Danimarkalı koleksiyoner Ejgil Jenssen Tusch'un İsveç süper ekslibris koleksiyonudur. Ekslibrisi özellikle bir süper ekslibrisi kitaptan çıkartarak koleksiyonunu yapmak uygun olmasa da, bu günümüzde önüne geçilemeyen bir durumdur (Rödel, 2002:19).

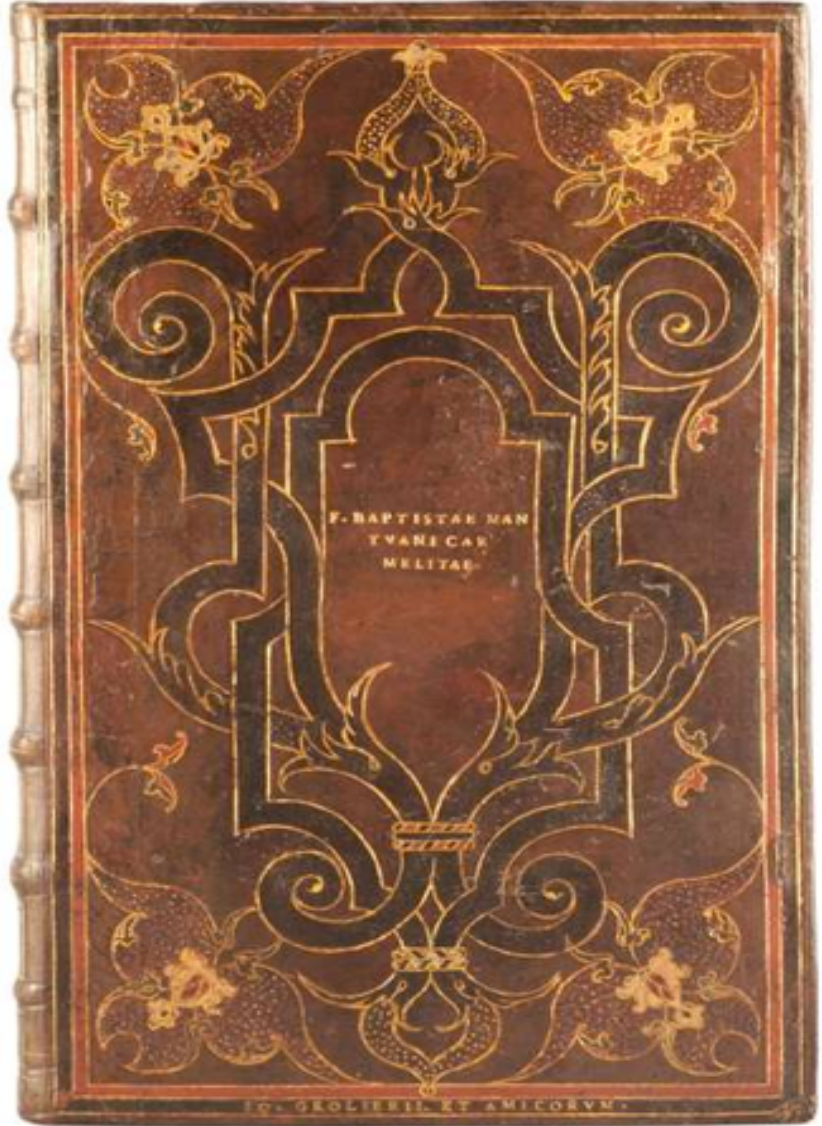
Görüntü 6: Kitap ön kapağı, arka kapağı ve sırtında uygulanmış süper ekslibrisler

Görüntü 7: Salzburg Üniversitesi Kütüphanesi koleksiyonunda bulunan Leopold Anton Eleutherius von Firmian'a ait süper ekslibrisli kitap.

Sonuç

Süper ekslibris günümüzde aktif olarak yapılmasa ve kullanımı yaygın olmasa da özellikle 15.-19. yüzyıllar arasında yaygın olarak kullanılmıştır. Ekslibris ile aynı amaçla üretilse ve kullanılsa da kitap cildine yapılmış olması nedeniyle değiş tokuşu ve koleksiyonculuğu yeterince yaygınlaşmamıştır. Günümüzde ratslanan birçok süper ekslibris kitabın kendisinden çok daha değerli bir koleksiyon niteliği taşımaktadır. Süper ekslibriste de estetik değerler, kompozisyon, anlaşılabilirlik ön planda tutulmuş, kişiyi veya kitabın ait olduğu aileyi ifade edebilmesine önem verilmiştir.

Görüntü 8: Fransız kitap koleksiyoncusu Jean Grolier'in koleksiyonundan süper ekslibrisli kitap

Kaynakça

- Keş Y. (2016). "Ekslibrislerde Biçim, İçerik ve Estetik". EX-LIBRIST Uluslararası Ekslibris Dergisi, Sayı 5 - Haziran 2016, İstanbul.
- Glossary P-Z (2017) Erişim: <http://bindings.lib.ua.edu/glossary3.html>, erişim tarihi: 25.01.2017
- Bookplates and Ex Libris (2017) Erişim: http://www.abdn.ac.uk/historic/Collection_highlight_archives_jano7.shtml, erişim tarihi: 25.01.2017
- Mitchell L. D. (2010) In Search of Supralibros at The Private Library, Erişim: http://privatelibrary.typepad.com/the_private_library/2010/10/in-search-of-supralibros-at-the-private-library.html, erişim tarihi: 25.01.2017
- Pektaş H. (2014). Ekslibris. İstanbul Ekslibris Derneği yayınları. Ekim 2014, İstanbul.
- Rödel Klaus (2002) Super Exlibris for Swedish kings and queens, nobility, celebrities and institutions, Frederikshavn Kunstmuseum & Exlibrissamling.